

Schrijfles van Adriaan van Dis

‘Is dit goed? Nee, het moet over’

Adriaan van Dis gaf in juni schrijfles voor de Scheltema Academie en beantwoordde vragen van aspirant-schrijvers. Hij legde de meeste nadruk op discipline en volharding. ‘De weg naar publicatie is pijnlijk en hard en die hardheid moet vooral van jezelf komen.’

Door Muriël Kleisterlee

De bestsellerauteur, die de Libris Literatuurprijs 2015 won voor *Ik kom terug*, putte niet alleen uit eigen ervaring maar gaf ook tips uit het boek *Aan een jonge romanschrijver* van de Peruaanse auteur Mario Vargas Llosa. ‘Die adviezen heb ik verrijkt met eigen ervaringen en andere invallen,’ aldus Van Dis. ‘Vargas Llosa vergelijkt het schrijverschap met een lintworm: kies je er eenmaal voor om te gaan schrijven, dan kiest het vak ook jou en raak je er nooit meer van los. Je deelt je be-

staan voortaan met een knagende schrijfworm. Je voedt hem met alles wat je meemaakt. Je zult merken dat je voor niks anders meer leeft, schrijven gaat voor alles.’

Wacht niet op de briljante beginzin

‘Heb je een idee voor een boek maar weet je niet precies hoe je moet beginnen, begin dan met scènes. Dat hoeft niet per se de begin- of eindscène te zijn. Begin met de meest indringende scène die je in je hoofd hebt. En daarna beschrijf je nog een scène en nog een scène. Dan zit je al – en dat is het belangrijkste – in die discipline van het schrijven, je bent elke dag bezig. Na vijftig, zestig bladzijden krijgt je verhaal een eigen toon en uiteindelijk ga je die scènes aan elkaar schrijven.’

Laat het onderwerp jou kiezen

‘Een romanschrijver kiest het onderwerp niet, het onderwerp kiest hem. Het gaat over de romanschrijver als personage. Dat wil niet zeggen autobiografisch, nee, je gebruikt je eigen ervaring – ook wel onbewust – en verrijkt, verarmt, vermengt of verkleurt die. Daarmee emancipeert de ik-figuur zich van jezelf, de schrijver. Het hoeft ook niet per se je eigen ik te zijn. Het kan een totaal verdraaide ik zijn. Schrijvers geven hun personage de kin van hun tante, de neus van hun oom en de eigenschappen van de buurvrouw. Zodra je een ik maakt begin je eigenlijk al te liegen. Je geeft die ik een andere stem, andere kleren, of gevoelens en inzichten die je wezenlijk niet had. Wat weet je van toen je 10 jaar oud was? Ei-

‘Zorg dat je om te
beginnen op zijn
minst zes dagen per
maand leeg streept in
je agenda en zegt: dan
kan ik echt niet.’

Schrijfles van Adriaan van Dis

genlijk niks. Dat heeft zich verknood in je herinnering, het is groter of kleiner geworden. En daarmee wordt je ik een totaal fictief figuur.'

Trek je niks aan van mode en meningen

'Je kunt wel een onderwerp kiezen dat goed ligt, je kunt zelfs bestuderen wat een bestseller een bestseller maakt, maar dan is de kans groot dat je het slecht doet als schrijver. Je moet schrijven over wat je obsedeert, wat je persoonlijk bezighoudt en wat jou ook uniek maakt als schrijver. Dat kan iets heel merkwaardigs zijn, maar ook iets algemeen.

Deel jezelf ook niet in; niet bij de confettigeneratie, niet bij de generatie Nix, de generatie X, de nieuwe realisten, de geëngageerden of de anti-geëngageerden. De literatuurgeschiedenis zit vol van dat soort bewegingen en voorbeelden. Dat zijn vaak schrijvers die gevangene zijn geworden van hun eigen opvattingen. In de tijd dat ik stiekem begon te schrijven was de literaire verzuiling nog heel sterk. Je had echte Revisor-schrijvers – Dirk Ayelt Kooiman, Doeschka Meijsing – of Maatstaf-realisten van de Gewoon-is-al-gek- genoeg-school: Heere Heeresma, Jan Donkers, Herman Pieter de Boer. En Reve- en Hermans-imitators. Al die scholen en richtingen werkten heel verlamvend op mij. Ik deed er tien jaar over om moed te verzamelen en naar buiten te treden. Nu zeg ik: trek je niks aan van stromingen en ide-

ologieën. Als je de lezer maar betovert en overtuigt van de waarheid die jij in je hoofd hebt, daar gaat het om.'

Wees bereid iets negen keer over te doen

'Talent is er niet zomaar, dat ontstaat door discipline en volharding. Vargas Llosa geeft het voorbeeld van de brieven die Flaubert naar zijn minnares Louise Colet schreef tussen 1850 en 1854. Als je ze leest – ze zijn allemaal vertaald – zie je een schrijver die bezig is met vallen en opstaan. Hij begint telkens opnieuw, hij herschrijft het vele malen en de meeste teksten zijn zeer hoogdravend. Pas in zijn latere werk zie je dat hij die hoogdravendheid loslaat, dan krijgt hij een directere stijl, bijvoorbeeld in *Madame Bovary*, *l'Éducation sentimentale*.

De weg naar publicatie is pijnlijk en hard en die hardheid moet vooral van jezelf komen. Heel veel keuren: is dit goed? Nee, het moet over. Wees bereid het zeven, acht, negen keer over te doen. Bijna elk boek heeft een aantal versies, dus denk niet: nou, het ziet er prachtig uit, het is klaar. Wat, vinden ze het nou nog niet goed? Wat een vervelende redacteur, dan ga ik naar een andere uitgever!'

Maak tijd en plan schrijfdagen in

'Je hoort altijd: ik heb het altijd zo druk. Zorg dan dat je om te beginnen op zijn minst zes dagen per maand leeg streept in je agenda en zegt: dan kan ik echt niet. Dat zijn dingen die helpen. Het allerbelangrijkste woord dat je als schrijver kunt gebruiken, buiten je schrijfwerk, is: nee. "Nee, het schikt me niet. Nee, ik kan niet naar je verjaardag komen." Ze vinden je een klootzak, behalve als je het boek af hebt, dan zijn ze allemaal stinkend jaloers op je.

Ik leerde in dit opzicht ook van Amos Oz, een Israëliische schrijver die opgroeide in een kibboets. Hij voelde zich schuldig omdat hij met schone handen in een kamertje mocht zitten schrijven,

terwijl al zijn leeftijdgenoten 's morgens om vijf uur op moesten om aardappels te rooien in het barre veld. Toen verzon hij voor zichzelf een taak. Hij zei: "Ik heb een winkel en als ik ga zitten dan wacht ik tot er klanten komen. Als er geen klanten komen blijf ik wat langer open, en als er wel klanten komen mag ik wat eerder dicht." De klanten zijn natuurlijk de zinnen die je schrijft, de ideeën die er in je opkomen. Zo had hij met zichzelf een afspraak gemaakt. Dat vond ik mooi, dat je jezelf dus ook een soort nuttige rol geeft. Ik heb een winkel, ik moet gewoon blijven zitten en dan komt na veel gezucht vast iets tot stand.'

Lees alles wat je wilt publiceren hardop voor

'Gustave Flaubert was altijd bezig met *le mot juste*, het juiste woord. Dat teste-ie door zijn zinnen hardop voor te lezen. Daar nodigde hij soms zijn vrienden voor uit, die dat ellendig vonden, want hij las soms zijn hele boek voor. Dat noemde hij de *gueulade*, de brulproef, dus heel hardop voorlezen, dan hoor je precies waar de zin hapert. En ik moet zeggen: als ik wat schrijf, lees ik het zeker twee keer, drie keer hardop voor, elke morgen, en dan flikker ik de helft er weer uit. De prullenbak is je beste vriend.'

Schrijven is schrappen

'In elk dik boek zit een dun boek dat eruit wil, hoewel een heleboel schrijvers van dikke boeken dat niet zullen vinden, maar goed.'

‘Bereid zijn te luisteren naar anderen en te herschrijven, is een maatstaf voor talent van schrijvers.’

Schrijf zonder schroom

‘Een kritische blik naar eigen werk is zeer noodzakelijk, maar als je aan het schrijven bent mag je die kritische blik ook uitstellen en zeg je: nu schrijf ik het allemaal op, wat het ook is. Later kun je dat weer doorstrepen of herschrijven. Wat voor mij heel belangrijk is, is dat ik de drempel verlaag, dat ik meer durf, ook al gooi ik het misschien weg. Dan heb je die flow dat je schijft hebt aan opinies, aan meningen, aan politiek correcte gedachtes. Schaamteloosheid kan dan een kracht zijn. Ik noem dat overgeven aan je schrijfinstinct. Denk ook niet aan de lezer of: Hoe wordt dit ontvangen? Wat denkt mijn moeder ervan? O god, zouden ze nou echt denken dat ik zelf zo vaak geneukt heb? Nee, dat doet die hoofdfiguur in je boek, en jij bent de voyeur van je gecreëerde ik; als pennenlikker ben je de kuisheid zelve. Iedereen wil altijd weten of het echt gebeurd is. Daarom is het zo spannend om een onaangenaam karakter neer te zetten. En laat hem maar eens dingen doen die je zelf nooit durfde. Dat is wat Philip Roth bijvoorbeeld vaak doet. Hij zet zijn karakters in historisch onontgonnen situaties en laat ze uit hun comfortzone stappen – zo belanden lezer en schrijver in een avontuur.’

Schrijf niet om verdriet te verwerken maar om te ontroeren

‘Je schrijft niet om je emotie kwijt te raken – die heb je al opgelost of verdrongen. Als schrijver ben je een ijskoude architect die berekenend een emotie

oproept. Je mag best zomaar in het woeste weg allemaal gevoelens op papier zetten, maar laat ze dan wel afdampen en heel lang liggen. Daar heb je een speciale la voor, die je na zeven jaar opendoet en dan kijk je met een glimlach naar je oude pijn.

Ik beschouw schrijven vooral als een ambacht. Ik vergelijk een schrijver het liefst met een timmerman, ik maak gewoon een verdomd mooi kistje. Het verdriet ligt achter me. Als je met tranen in je ogen een kistje maakt, sla je op je duim. Maar het kistje moet wel ontroeren, iemand die ernaar kijkt moet denken: zo mooi, zo’n zwaluwstaart, dat heb ik lang niet meer gezien. Dus het gaat om schoonheid, goeie zinnen, een verhaal vertellen dat voor jou noodzaak heeft. Al die dingen eromheen; dat je kunstenaar bent en zo, het zal allemaal best, maar het is vooral ontzettend hard werken en ambachtelijkheid.’

Dyslectisch? Maak van je nood een deugd

‘Dyslexie is een modewoord; ik heb een heel slecht spellingsgeheugen en heb de neiging woorden om te draaien. Mijn lees- en spellingshapering blijkt uiteindelijk de kracht en zwakte van mijn schrijverschap. Ik lees noodgedwongen langzaam en daar schaam ik me niets voor. Bovendien onthoud ik wat ik lees. Al te goed soms. Als ik schrijf kan het voorkomen dat ik de volgende dag mijn eigen proza niet snap. Er zit dan niets anders op om het nog eens zo helder mogelijk te verwoorden – ik poets en schaaft elke dag. Beeldend praten en schrijven is bij-

na een tweede natuur geworden. Wat ik taalhaperaars aanraad? Vecht en laat je niet tot patiënt maken. Maak van je nood een deugd. En als het echt niet lukt? Na schrijver is timmerman of tuinman het mooiste beroep. Zet ‘m op.’

Vertrouw op een kritische redacteur en wees bereid te incasseren

‘Bereid zijn te luisteren naar anderen, bereid zijn te herschrijven en bereid zijn in te zien dat je het niet goed hebt gedaan, is – zo hoor ik uitgevers vaak zeggen – een maatstaf voor talent van schrijvers. Als je denkt: al mijn schrijven is van God gegeven en er wordt geen komma in veranderd, dan zul je het nog heel moeilijk krijgen.

Ik noem mijn redacteur mevrouw Bezwaarlijk. Ik wil niet iemand die me de hele dag over de bol aait, maar iemand die zegt: werk er nog eens een halfjaar aan. Ik verwacht een uiterst kritische houding. Een redacteur komt met suggesties: “Waarom vertel je dat pas op bladzij 50, zou het niet logischer zijn als we het op bladzij 20 al wisten?” En natuurlijk is dat naar! Eerst word ik vreselijk boos; ze heeft er niets van begrepen – wat een klotewijf – en maak ik ruzie. Maar ze is al dertig jaar mijn eerste lezer en ik ben zeer op haar gesteld, dus ga ik erover nadenken. En dan heeft ze natuurlijk gelijk en ga ik het veranderen en wordt het veel beter. Soms zeg ik ook: “Nee, dat zie je echt verkeerd.” Maar die kritiek blijft sluimeren en na een paar weken verander ik dan iets heel anders waardoor het toch een heel ander verhaal is geworden. Je moet bereid zijn te incasseren.’

Van Dis besloot zijn betoog met: ‘Dit waren zomaar wat adviezen voor beginnende schrijvers. Je kunt ze ook naast je neerleggen uiteraard, want eigenwijsheid is een voorwaarde van het schrijverschap.’ ■

Met dank aan de cursisten van de Scheltema Academie die goede vragen stelden.